

ks. Wojciech Misztal
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Bóg i mass media w orędziach papieża Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu

Dotychczasowe lata XXI wieku to czas wielu zmian związanych z coraz szybszym, wielorakim postępem technologicznym. Taka sytuacja wpływa na poszczególne grupy i społeczności oraz w skali globalnej. Oddziaływanie to dotyczy także jednego z najważniejszych wymiarów życia ludzkiego, jakim są religia i duchowość. Szczególne znaczenie posiada tu rozwój szeroko rozumianych mass mediów. Wskazane w tytule niniejszego omówienia zagadnienie zostanie przedstawione w oparciu o nauczanie papieża Benedykta XVI. Jego pontyfikat przypada na czas wspomnianego rozwoju technologicznego. Jest to zarazem czas, kiedy mamy już do dyspozycji znaczący dorobek badań i refleksji związanej z historią i ewoluowaniem współczesnego świata, w tym mediów. Wypowiedzi papieża Benedykta XVI są ważną częścią tego dorobku. Dotyczy to także właśnie jego orędzi na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu¹.

¹ W niniejszym opracowaniu wykorzystano tekst włoski tych orędzi udostępniony na portalu Stolicy Apostolskiej: <http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications.index.html> (5.02.2014). Ten wybór jest związany z szerszą perspektywą badań nad udostępnianiem i recepcją treści chrześcijańskich we współczesnym świecie; zob. Jan Paweł II, Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego *Redemptoris missio* (7.12.1990), nr 37c, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html (22.11.2013).

Nauczanie papieskie: troska o ukazywanie związków Boga ze współczesnym światem

Papież Benedykt XVI ogłosił osiem orędzi na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu: 1) Media: sieć komunikowania, komunii i kooperacji (24.01.2006); 2) Dzieci i środki przekazu: wyzwanie wychowawcze (24.01.2007); 3) Środki społecznego przekazu: na rozdrożu między współzawodnictwem i służbą. Szukać prawdy, by się nią dzielić (24.01.2008); 4) Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni (24.01.2009); 5) Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa (24.01.2010); 6) Prawda, głoszenie i autentyczność życia w erze cyfrowej (24.01.2011); 7) Milczenie i słowo drogą ewangelizacji (24.01.2012); 8) Sieci społecznościowe: bramy prawdy i wiary, nowe przestrzenie ewangelizacji (24.01.2013)². Papieskie orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu są ogłaszane systematycznie, corocznie, poczynając od 1967 roku. Na ogólną liczbę 50 orędzi Paweł VI ogłosił ich 12, Jan Paweł II 27, Benedykt XVI, jak już wskazano, osiem, a Franciszek trzy³. W przypadku orędzi papieża Benedykta XVI w sumie jest to ok. 74 000 znaków (licząc także spacje), ok. 11 000 wyrazów. W orędziach papieża Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu, uwzględniając tekst włoski, np. termin *Dio* (Bóg) występuje 54 razy; by mówić o Bogu Ojcu: słowo *Padre* (Ojciec) – 4 razy, *Cristo* (Chrystus) – 24 razy, *Gesù* (Jezus) – 11 razy; by mówić o Chrystusie: termin *Figlio* (Syn) – 4 razy; by mówić o Duchu Świętym: *Spirito* (Duch) – 1 raz, *Spirito Santo* (Duch Święty) – 1 raz, *Spirito di Dio* (Duch Boga, Duch Boży) – 1 raz; by mówić o Matce Chrystusa: *Maria* (Maryja) – 2 razy, *Madre di Dio* (Matka Boża) – 1 raz; *Chiesa* (Kościół) – 12 razy, *Vangelo* (Ewangelia) – 17 razy, *evangelizzazione* (ewangelizacja) – 9 razy, *preghiera* (modlitwa) – 7 razy, *salvezza* (zbawienie) – 6 razy, *benedizione* (błogosławieństwo) – 4 razy. Biorąc pod uwagę wskazaną powyżej łączną liczbę słów tworzących orędzia, należy stwierdzić, że tych przekazujących ważne treści określeń jest dużo. Potwierdzenia dostarczają następująco dane: w orędziach termin *media* (media) występuje 54 razy, Internet – 4 razy, przymiotnik *digitale* (cyfrowy) – 41 razy.

² Zob. <http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications.index.html> (5.02.2014).

³ Dane na 5.04.2016. Papież Jan Paweł I nie zdążył ogłosić orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu.

Benedykt XVI to duchowny, przedstawiciel i przełożony wspólnoty religijnej. Jego orędzie na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu wyrażają troskę o Kościół, o związki człowieka z Bogiem⁴. Mówią o prymacie Boga względem wszystkiego i tym samym o pierwszeństwie związków z Nim, w tym zwłaszcza życia wiecznego, względem wszystkich innych relacji⁵. Zarazem papież angażuje się i oczekuje podobnej postawy, gdy chodzi o zabezpieczenie ludzkiej pomysłowości w doczesności, gdy chodzi o świeckie obszary życia doczesnego. Na przykład w swym pierwszym chronologicznie orędziu na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu pisze, w jaki sposób media są w stanie „gwarantować realizację takiego społeczeństwa świeckiego godnego osoby ludzkiej”⁶. W takim podejściu można odczytać zachętę czy wręcz zobowiązanie, by dobrze przemyśleć kwestię obecności Boga i chrześcijaństwa w różnych obszarach życia ludzkiego, a następnie wyciągnąć wnioski i podjąć odpowiednie działania. W encyklice *Caritas in veritate* papież Benedykt XVI przedstawia następującą diagnozę i program naprawczy:

rozwój człowieka i narodów zależy również od rozwiązania problemów o charakterze duchowym. Oprócz wzrostu materialnego, rozwój powinien również obejmować wzrost duchowy, ponieważ osoba ludzka stanowi „jedność cielesną i duchową” [...] zrodzoną ze stwórczej miłości Boga i przeznaczoną do życia wiecznego. Człowiek rozwija się, gdy wzrasta duchowo, gdy jego dusza zna samą siebie oraz prawdę, której zarodek Bóg w nim umieścił, gdy prowadzi dialog z samym sobą oraz ze swym Stwórcą.

Następnie papież dodaje:

Pozostając z dala od Boga, człowiek jest niespokojny i chory. Wyobcowanie społeczne i psychologiczne oraz tak liczne nerwice charakteryzujące bogate społeczeństwo, mają również przyczyny natury duchowej. Społeczeństwo dobrobytu, rozwinięte materialnie, ale przytłaczające dla duszy, nie jest samo w sobie

⁴ Zob. np. Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁵ Zob. np. Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁶ Benedykt XVI, *Messaggio per la XI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 4. Zob. C. García, *Pope Benedict XVI on Religion in the Public Sphere*, „Journal of Communication & Religion” 33 (2010), s. 87n.

ukierunkowane na autentyczny rozwój. Nowe formy zniewolenia przez narkotyki i rozpacz, w jaką popada tyle osób, znajdują wyjaśnienie nie tylko socjologiczne i psychologiczne, ale w sposób istotny duchowe. Pustka, w jakiej dusza czuje się opuszczona, mimo licznych terapii dla ciała i dla psychiki, przynosi cierpienie⁷.

W tym samym roku w orędziu „Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechnić kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni” Benedykt XVI wskazał, że prawdziwa komunikacja, w tym ta technologicznie najbardziej zaawansowana, a nawet już jej pragnienie są darem udzielonym przez Boga i bez Niego nie jest się w stanie jej urzeczywistnić także w przypadku stosowania najnowszych technologii⁸.

Orędzia na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu nie są jedynymi dokumentami papieskimi zwracającymi uwagę na zainteresowanie Boga współczesnym światem i na Bożą dobroczynną opiekę, zaangażowanie na rzecz jego dobra. Przy czym to zaangażowanie zostaje przedstawione także jako propozycja i pomoc, by człowiek współdziałał z Bogiem, jak to niejedną raz przedstawia Nowy Testament (zob. np. 1 Kor 3, 9; 15, 10). Przykłady dostarczają orędzia papieskie. Portal watykański wylicza następujące kategorie orędzi papieża Benedykta XVI wydawanych na Światowe Dni: 1) Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali); 2) Światowy Dzień Żywności (Giornata Mondiale dell’Alimentazione); 3) Światowy Dzień Migranta (Giornata Mondiale delle Migrazioni); 4) Światowy Dzień Misyjny (Giornata Missionaria Mondiale); 5) Światowy Dzień Pokoju (Giornata Mondiale della Pace); 6) Światowy Dzień Chorego (Giornata Mondiale del Malato); 7) Światowy Dzień Modlitw o Powołania (Giornata Mondiale per le Vocazioni); 8) Światowy Dzień Młodzieży (Giornata Mondiale della Gioventù)⁹. W porównaniu do powyższego wykazu, gdy chodzi o papieża Franciszka, portal Stolicy Apostolskiej wymienia jeszcze orędzia na Światowy Dzień Życia Konsekrowanego (Giornata Mondiale della Vita Consacrata)¹⁰, zaś gdy chodzi o św. Jana Pawła II – porędzia na: 1) Światowy

⁷ Benedykt XVI, Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie *Caritas in veritate* (29.06.2009), nr 76, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (9.07.2009).

⁸ Benedykt XVI, Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali. Zob. Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica* (4.12.1963), [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, nr 1, s. 87.

⁹ Za: <http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it.html> (1.05.2016) (kolejność zgodna z portalem).

¹⁰ Za: <http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages.index.html#messages> (1.05.2016).

Dzień Alfabetyzacji (Giornata Mondiale dell'Alfabetizzazione); 2) Światowy Dzień Turystki (Giornata Mondiale del Turismo); 3) Światowy Dzień Życia Konsekrowanego (Giornata Mondiale della Vita Consacrata)¹¹.

Misterium Boga w orędziach na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu papieża Benedykta XVI

Stanowiące podstawę dla niniejszego omówienia orędzia mówią dużo o Bogu. Przy czym istotne znaczenie ma tu wątek spotkania, komunikowania się, budowana wspólnota. Przesłanie to, przyjmując za punkt wyjścia wskazaną powyżej terminologię, można przedstawić następująco. Bóg jest obecny w życiu ludzi jako bogaty w miłosierdzie i miłość¹². Skutecznie obdarza miłością, Jego głos jest pełen miłości do ludzkości¹³. Słowo Boże sprzyja integralnemu rozwojowi człowieka¹⁴. Bóg jest obecny w sercu człowieka, towarzyszy człowiekowi, przygotowując mu drogę, jaką jest odpowiedź, którą On sam wpisał w ludzkie serce¹⁵. Przez swe słowo dotyka ludzkiego serca, zanim jeszcze człowiek zdobędzie się na jakikolwiek wysiłek, i umieszcza w sercu człowieka fundamentalne pragnienia, by kochać i być kochanym, oraz pragnienie poczucia sensu i prawdy¹⁶. Bóg jest źródłem godności każdej osoby ludzkiej¹⁷. Powołuje ludzi do uczestnictwa w swej boskiej naturze¹⁸. Chce zbawić ludzi, dlatego wszedł z nimi w bardzo głęboki kontakt: stał się człowiekiem, cierpiał, umarł i zmartwychwstał¹⁹. On zbawia, jednocząc z sobą, i w dziele tym posługuje się m.in. swoim słowem oraz powołuje, uzdalnia ludzi to współpracy z sobą²⁰. Na przestrzeni całej historii ludzkości Bóg realizuje swój plan zbawienia, komunikuje się z ludźmi przez swe słowa, czynny, milczenie, a nawet przez ludzkie odczucie, że On jest daleko.

¹¹ Za: <http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it.html> (1.05.2016).

¹² Benedykt XVI, Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

¹³ Benedykt XVI, Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

¹⁴ Benedykt XVI, Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

¹⁵ Benedykt XVI, Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

¹⁶ Benedykt XVI, Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

¹⁷ Benedykt XVI, Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali, nr 3.

¹⁸ Benedykt XVI, Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali, nr 1; zob. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym *Dei Verbum* (18.11.1965), [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, dz. cyt., s. 355, nr 21.

¹⁹ Benedykt XVI, Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

²⁰ Benedykt XVI, Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

Bóg w historii zbawienia działa i mówi: czyny i słowa stanowią tu jedno, czyny objawiają słowa i wzmacniają zawarty w nich przekaz, słowa wskazują na czyny i wyjaśniają misterium w nich zawarte²¹. Bóg zwraca się do ludzi i oczekuje od nich odpowiedzi, wzywa do wyboru dobra i piękna. Docho- wuje im wierności²². Potęga Bożego działania jest bardziej godna zaufania niż środki ludzkie. Zarazem papież zauważa, że Eliaz rozpoznął Boga nie w wichurze, nie w ogniu, nie w trzęsieniu ziemi, lecz w szmerze łagodnego powiewu (zob. 1 Krl 19, 11–12)²³. Z Jego daru chrześcijanie nie są obcymi, ale mają do Niego przystęp, są Jego domownikami, łączą ich z Nim więzi rodzinne, są współobywatelami świętych, miejscem Bożego zamieszkania i Jego świątynią (zob. Ef 2, 18–22). Ta udzielana przez Boga komunია z Nim samym dotyczy „każdego aspektu naszego życia jako chrześcijan”²⁴. „Bóg jest Bogiem komunikowania się i wspólnoty”²⁵. Zakorzenił On w człowieku pragnienie komunikowania się, budowy wspólnoty: pragnienia tego nie da się adekwatnie zrozumieć jedynie np. w świetle rozwoju technologiczne- go. Mamy tu do czynienia z uczestnictwem w komunikującej i jednoczącej miłości Boga, z wymiarem ludzkiego podobieństwa do Boga²⁶. „Zaproszenie, by autentycznie przyjąć samokomunikowanie się Boga w Chrystusie oznacza w rzeczywistości wezwanie, by rozpoznać Jego dynamiczną siłę wewnątrz nas, która z nas pragnie rozciągnąć się na innych, aż ta miłość stanie się rzeczy- wiście dominującą miarą świata”²⁷. Bóg ma prawo być obywatelem każdej epoki, ma prawo do kontaktowania się z człowiekiem także za pośrednictwem nowych form komunikowania²⁸. Pełna miłości troska ze strony Boga nie dotyczy jedynie przeszłości, ale jest rzeczywistością aktualną także w przy- padku świata cyfrowego. Dla tych, którzy Boga jeszcze nie znają, przestrzeń internetowa może stać się, jak dziedziniec pogan świątyni Jerozolimskiej,

²¹ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*. Zob. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym...*, dz. cyt., s. 351, nr 2.

²² Benedykt XVI, *Messaggio per la XLI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 2.

²³ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

²⁴ Benedykt XVI, *Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 1.

²⁵ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

²⁶ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

²⁷ Benedykt XVI, *Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 1.

²⁸ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*. Zob. też R. J. Neuhaus, *The public square. A continuing survey of religion, culture, and public life*, „First Things” 177 (2007), s. 65–80.

ważnym krokiem na drodze pełnego spotkania z Nim (zob. Iz 56, 7)²⁹. Ojciec tak realizuje dzieło zbawienia, że można mieć wrażenie, że niekiedy milczy, że jest daleko, jednak także wtedy On mówi i jest to ważne przesłanie³⁰.

Chrystus to wieczne Słowo, przez które świat został stworzony³¹. Chrystus jest Zbawicielem człowieka i historii, Tym, w którym wszystkie rzeczy mają swe spełnienie (por. Ef 1, 10): czyli dotyczy to także mediów, ich twórców i odbiorców. To Pośrednik i Pełnia całego Objawienia, czyli skutecznego, boskiego, doskonałego komunikowania się z ludźmi³². W Chrystusie objawił się Bóg bogaty w miłosierdzie i miłość bezinteresowną³³. Chrystus oddziałuje, okazuje miłość, zbawia przez swój krzyż i śmierć, przez swe zmartwychwstanie. To dzięki Chrystusowi oblicze Ojca jest poznawalne dla ludzi³⁴. Chrystus sprawia, że ludzie mają przystęp do Ojca (Ef 2, 18–22)³⁵. Przez misterium wielkanocne Chrystus przeprowadził tych, którzy są w komunii z Nim, ze stanu zniewolenia przez grzech i śmierć do wolności synów Bożych³⁶. Chrześcijanie są w komunii z Chrystusem i Ojcem i to przynosi im radość (por 1 J 1, 1–3)³⁷. Dzięki Chrystusowi ma miejsce, rozwija się zbawcza komunikacja ludzi z Bogiem. Samokomunikowanie się Boga dokonuje się w Chrystusie³⁸. Głosząc przypowieści, czyli m.in. sięgając po obrazy, Chrystus skutecznie przekazuje. Na tym przykładzie widać, że warunkiem skutecznej komunikacji jest

²⁹ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*. Zob. tenże, *Discorso alla Curia romana per la presentazione degli auguri natalizi*, „L'Osservatore Romano”, 21–22.12.2009, s. 6.

³⁰ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

³¹ Tamże.

³² Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*; zob. też Jan Paweł II, *Lettera apostolica ai responsabili delle comunicazioni sociali Il rapido sviluppo* (24.01.2005), nr 5n, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/2005/documents/hf_jp-ii_apl_20050124_il-rapido-sviluppo.html (20.08.2015); Pontificia Commissione per le Comunicazioni Sociali, *Istruzione pastorale sugli strumenti della comunicazione sociale* publikowana per disposizione del Concilio Eumenico Watykańo II *Communio et progressio* (23.03.1971), nr 11, http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_23051971_communio_it.html (15.06.2016). Zob. też D. R. Hoover, *Rome, relativism, and reaction*, „Religion in the News” 3 (2000) no. 3, s 13–17.

³³ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

³⁴ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

³⁵ Benedykt XVI, *Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 1.

³⁶ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

³⁷ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 6.

³⁸ Benedykt XVI, *Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 1.

włączenie w ten proces wyobraźni i wrażliwości związanej z uczuciami tych, których chcemy zaprosić, by spotkali się z misterium miłości Bożej³⁹. Chrystus jest wzorem, jak komunikować się z bliźnimi, by głosić skutecznie Ewangelię: komunikacja szanująca, dyskretna, pobudzająca serce i poruszająca sumienie, prowadząca stopniowo do zrozumienia przez bycie blisko, dialog, delikatną pomoc w wydobywaniu tego, co jest w sercu. Jest to styl komunikowania właściwy Chrystusowi Zmartwychwstałemu, gdy towarzyszy On idącym do Emmaus (zob. Łk 24, 13–35)⁴⁰. Tylko Chrystus jest w stanie w pełni odpowiedzieć na ludzkie pragnienie życia i miłości⁴¹. On wskazuje, w co wierzyć, jak żyć⁴². Syn Boży objawia zamiar Stwórcy, by ludzie byli zjednoczeni w miłości. Chrystus jest naszym pokojem, ściśle jednoczy nawet bardzo różnych ludzi⁴³. W Chrystusie należymy do siebie wzajemnie⁴⁴. Chrystus oświeca ludzi, Jego orędzie przynosi życie, bezkresna miłość z Jego strony przynosi zbawienie⁴⁵. Chrystus jest prawdą, która wyzwala⁴⁶. W jednym Duchu możemy stawić się przed Ojcem, dzięki czemu nie jesteśmy już więcej obcymi i przechodniami, ale współobywatelami świętych, domownikami, rodziną (wł. *familiari*) Boga, świętą świątynią i domem Bożym (por. Ef 2, 18–22); takie życie komunii ma wpływać na każdy aspekt życia chrześcijanina⁴⁷. To Duch Święty może sprawić, że nie braknie odważnych przekazicieli i autentycznych świadków prawdy, wiernych poleceniu Chrystusowemu i pasjonujących się przesłaniem wiary, On może sprawić, że oni „będą umieli stać się tłumaczami współczesnych uwarunkowań kulturowych, angażując się, by przeżywać tę epokę komunikacji nie jako czas wyobcowania i zagubienia, ale czas cenny dla szukania prawdy i dla rozwoju komunii między osobami i narodami”⁴⁸.

³⁹ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*. Zob. F. Boespflug, *L'annonce de l'Évangile est-elle possible en images?*, „Revue des Sciences Religieuses” 87 (2013) no. 3, s. 273–290.

⁴⁰ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁴¹ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 2.

⁴² Benedykt XVI, *Messaggio per la XLII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 4.

⁴³ Benedykt XVI, *Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 4.

⁴⁴ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*; tenże, *Discorso alla Curia romana per la presentazione degli auguri natalizi*, dz. cyt., s. 6.

⁴⁵ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁴⁶ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 5.

⁴⁷ Benedykt XVI, *Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 1.

⁴⁸ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 6. Benedykt XVI korzysta tu ze słów Jana Pawła II, Przemówienie na konferencji *Parole mediatiche* (9.11.2002), „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 2003, nr 2, s. 33. Zob. też J. G. Crossley, J. Harrison,

Bóg, tak jak przedstawia Go papież Benedykt XVI w orędziach na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, nie jest żadnym samotnikiem. Jedną z Jego najważniejszych cech jest komunikowanie się: już w przypadku misterium trynitnego, relacji między Ojcem, Synem i Duchem Świętym, i dalej wychodzenie do stworzeń z inicjatywą kontaktu, dialogu, coraz pełniejszego zjednoczenia, podtrzymywanie, chronienie, rozwijanie tego procesu. Z tym że to ostatnie przedstawia się nie jako przekazywanie wiadomości teoretycznych, lecz udzielanie życia, zbawianie, jednoczenie ze sobą i z innymi protagonistami realizowanego spotkania. Bóg posługuje się przy tym niejednym kanałem czy sposobem komunikacji. Zdolność komunikowania w przypadku człowieka przedstawia się jako Jego wielki dar, element ludzkiego podobieństwa do Boga, czyli już sama w sobie ta zdolność w różnych swych przejawach jest cenna, dobra.

Nowoczesne mass media i wieczny Bóg

Papież Benedykt XVI w orędziach na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu pisze o nowoczesnych technologiach związanych z komunikacją międzyludzką oraz o Bogu. Te pierwsze nie istnieją, nie funkcjonują z dala od Niego. Natomiast istnieją między nimi wielorakie pozytywne, ważne związki. I tak mamy do czynienia z przesłaniem dotyczącym spotkania z Bogiem. Na potencjał właściwy cyberprzestrzeni składa się możliwość otwierania drogi ku Bogu. „Jak prorok Izajasz doszedł do obrazu domu modlitwy dla wszystkich narodów (zob. Iz 56, 7), jest możliwe przypuszczać, że web byłby przestrzenią – jak «dziedziniec pogan» Świątyni Jerozolimskiej – także dla tych”, którzy Boga jeszcze nie znają⁴⁹. Jak pisze papież, Internet przyczynia się do rozwoju nowych i bardziej złożonych form świadomości: w wymiarze intelektualnym, jak też duchowym. Również w takich warunkach chrześcijanie są wezwani, by głosić swą wiarę, że Chrystus jest Bogiem, Zbawicielem człowieka i historii, Tym, w którym wszystkie rzeczywistości stworzone mają swe spełnienie (zob. Ef 1, 10)⁵⁰. Należy umożliwić ludziom, by poznali Chrystusa również w świecie i przez świat nowych technologii komunikacyjnych. Aby tak było, trzeba spełnić warunek, jakim jest dokładne zaznajomienie się z tymi

Atheism, Christianity and the British press. Press coverage of Pope Benedict XVI's 2010 state visit to the UK, „Implicit Religion” 18 (2015) no. 1, s. 77–101.

⁴⁹ Benedykt XVI, Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

⁵⁰ Benedykt XVI, Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali.

technologiami⁵¹. Ważną rolę mają tu do odegrania kapłani Kościoła. Na istotę powierzonej im misji składa się właśnie udzielanie ludziom pomocy, by spotkali się z Chrystusem. Do podstawowych narzędzi należy tu głoszenie przez nich słowa Bożego. To zaś może i ma się realizować m.in. za pomocą nowych technologii i mediów, z wykorzystaniem właściwego im ogromnego potencjału. Jak zaznacza Benedykt XVI, nie wyklucza to współdziałania z Chrystusem, ale właśnie dokonuje się dzięki Niemu, Jego obecności, zaangażowaniu, uprzedzającej łasce i miłości. W ten sposób za pomocą nowoczesnych środków przekazu kapłan jest w stanie zaznajamiać z życiem Kościoła jako prawdziwej, licznej wspólnoty, otwartej na pragnących się do niego przyłączyć, świadczyć także współcześnie o „życiu zawsze nowym”, które rodzi się z komunikacji, jaką jest słuchanie Ewangelii „wiecznego Syna, który przyszedł między nas, aby nas zbawić”, pomagać współcześnie żyjącym ludziom odkryć oblicze Chrystusa. Według papieża współczesne media przed kapłanami otwierają „perspektywy nowe i duszpastersko nieograniczone”⁵². Korzystanie z mediów wpisuje się w zasadę, według której nie można wykluczyć żadnej drogi w przypadku osoby, która w imię Chrystusa zmartwychwstałego dokłada starań, by zawsze być jak najbliżej człowieka⁵³. Wiąże się to z jeszcze jedną cechą nowoczesnej cywilizacji. Otóż to sam Chrystus jest prawdziwą i pełną odpowiedzią na właściwe ludziom pragnienie wchodzenia w związki, pragnienie komunii oraz pytania dotyczące np. prawdy i sensu życia. A pragnienia i pytania te uwidaczniają się m.in. „w masowym uczestnictwie w różnych sieciach społecznościowych”⁵⁴. Innymi słowy: Chrystus ma jak zawsze wiele do zaoferowania, jest obecny, czeka na ludzi, ale też wychodzi im naprzeciw, by ułatwić spotkanie z sobą i obdarowanie.

Duch Święty i Chrystus realizują komunikowanie się o podstawowym dla ludzi znaczeniu: dzięki Nim mają oni dostęp do Ojca. To działanie jest związane i ma pozytywny wpływ na „każdy aspekt naszego życia jako chrześcijan”; komunikacja międzyludzka związana z najnowszymi technologiami nie stanowi tu wyjątku⁵⁵. W orędziu z 2008 roku Benedykt XVI wypowiada epiklezę

⁵¹ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁵² Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*. Zob. też F. Jacques, *Mission, dialogue et médiatisation: comment s'entretenir sur la foi*, „Revue des Sciences Religieuses” 76 (2002) no. 3, s. 348–355.

⁵³ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁵⁴ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁵⁵ Benedykt XVI, *Messaggio per la XL Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 1.

nad światem mass mediów, wzywa Ducha Świętego w ich intencji. Czyni to, używając pierwszej osoby liczby mnogiej, co można rozumieć w znaczeniu pewnego zaproszenia, by czynić to razem z nim (zaraz potem, w następnym akapicie w związku z udzieleniem błogosławieństwa papież sięga po pierwszą osobę liczby pojedynczej). „Przywołujmy Ducha Świętego, aby nie brakowało odważnych i autentycznych świadków prawdy, którzy wierni temu, co przekazał Chrystus, i rozentuzjzmowani orędziem wiary potrafiliby odczytywać dzisiejsze poszukiwania związane z kulturą, angażując się, by przeżywać tę epokę komunikacji nie jako czas wyobcowania i zagubienia, lecz jako cenny czas dla poszukiwania prawdy i pogłębiania wspólnoty między osobami i narodami”⁵⁶. Z podobnym przesłaniem mamy do czynienia w orędziu z 2011 roku. Benedykt XVI wskazuje tam na Boga jako na źródło ludzkich zdolności i przyzywa następnie dla pracujących w sektorze mediów umiejętność wykonywania zawsze swej pracy zgodnie z dobrze ukształtowanym sumieniem i w pełni profesjonalnie⁵⁷. Na nowe media trzeba patrzeć – uwzględniając właściwą im zdolność ułatwiania kontaktów międzyludzkich, ale także jako przesłanie, jakie one publikują, uruchamiają – w świetle relacji głębokich, prawdziwej miłości, która stanowi centrum nauczania przekazywanego przez Chrystusa, miłości Boga i bliźniego (zob. Mk 12, 30–31)⁵⁸. Widoczny jest kontrast, jak zaznacza papież, między Chrystusem, który bierze dzieci na ręce i im błogosławi (zob. Mk 10, 16), a tymi, którzy gorszą dzieci (zob. Łk 17, 2), i ta różnica jest ważna, by właściwie kształtować media⁵⁹. Ważna, sprawdzona droga naśladowania Chrystusa nie należy więc jedynie do przeszłości, lecz pozostaje aktualna obecnie i na przyszłość, w tym także w związku z najnowszymi technologiami. W środowisku cyfrowym – nie jest ono jednak pod tym względem czymś wyjątkowym – mogą pojawić się wypowiedzi niewyważone, będące wyrazem konfliktów i zaogniające te ostatnie, bywa też, że pogoń za sensacją przeważa. Pomocą może być wtedy wskazanie, że Eliasz rozpoznał wszechmocnego Boga nie w wichurze, nie w ogniu, nie w trzęsieniu ziemi, lecz w szmerze łagodnego powiewu (1 Krl 19, 11–12)⁶⁰.

Świat mediów należy do rzeczywistości stworzonych, a jego dzieje nie są wyobcowane względem dzieła zbawienia. Benedykt XVI pisze, że także

⁵⁶ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLII Giornata Mondiale delle Comunicazioni*, nr 3.

⁵⁷ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁵⁸ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁵⁹ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 3.

⁶⁰ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*

w środowisku cyfrowym w Chrystusie Bóg okazuje miłość, poświęca uwagę tym, którzy potrzebują zbawienia. Zdaniem duszpasterstwa w świecie cyfrowym jest ukazanie współcześnie żyjącym, że Bóg jest blisko, że „w Chrystusie wszyscy do siebie wzajemnie należymy”: Chrystus przyszedł nas zbawić i dzieło to dokonuje się również poprzez nowe media. Skuteczność posługi kapłańskiej przede wszystkim pochodzi od Chrystusa: i dotyczy to także posługi przez pośrednictwo mediów⁶¹. Duch Święty ma moc towarzyszyć i tak wspomagać ludzi, by korzystali z mediów z pożytkiem duchowym, by byli głosicielami i świadkami Ewangelii⁶². Przyjaźń to jeden z najważniejszych elementów składowych ludzkiego rozwoju⁶³. Właściwe osobom ludzkim pragnienie przyjaźni i komunikowania się z innymi, jak stwierdza papież Benedykt XVI, nie znajduje swego ostatecznego wy tłumaczenia w postępie technologicznym jako odpowiedź na niego, ale stanowi wyraz właściwego człowiekowi uczestnictwa w Bożej komunikującej i jednoczącej miłości, ludzkiego podobieństwa do Boga komunikacji i komunii⁶⁴. Chrystus jest prawdą, która stanowi pełną i rzetelną odpowiedź na właściwe ludziom pragnienie związków, wspólnoty i sensu, które to pragnienie wyraża się w masowym udziale w sieciach społecznościowych⁶⁵. Właściwe korzystanie z mass mediów można określić jako nauczenie się postawy, według której godność ludzka stanowi centrum wszelkiego komunikowania się. Wizję tę można przedstawić następująco: „Ja patrzę oczyma Chrystusa i mogę dać drugiemu dużo więcej niż, to co ściśle konieczne: mogę obdarzyć go spojrzeniem miłości, którego on potrzebuje”⁶⁶. Wyzwaniem dla mediów społecznościowych jest bycie prawdziwie otwartymi: w tym na chrześcijan, na ich wiarę. Taka otwartość i obecność będzie ubogaceniem dla sieci społecznościowych dzięki dzieleniu się w nich i przez nie tym, czego uczy Chrystus, między innymi wartościami związanymi z godnością człowieka, którą Jego nauczanie promuje⁶⁷.

⁶¹ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁶² Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁶³ Więcej na ten temat zob. R. Nęcek, *Erziehung zur Freundschaft als Zeichen menschlicher Reife*, „Theologisches Katholische Monatsschrift” 43 (2013) no. 7–8, kol. 387–394.

⁶⁴ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni*.

⁶⁵ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁶⁶ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 4; jest to cytata z Encykliki o miłości chrześcijańskiej *Deus caritas est*, nr 18, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html (28.01.2006).

⁶⁷ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

Ważnych danych, gdy chodzi o związki pomiędzy mediami i Bogiem, dostarcza temat błogosławieństwa i modlitwy. Jest to specyficzny, istotny łącznik, świadectwo Bożego zainteresowania, obecności i zaangażowania⁶⁸. Co do błogosławieństw, to zakończenia poszczególnych orędzi pokazują, iż nie chodzi o element sporadycznie występujący lub postrzegany jako mało istotny. Tak udzielenie, jak również wypraszenie błogosławieństwa jest np. znakiem przychylnego stosunku do adresata, pozytywnego postrzegania go (czego nie wolno mylić chociażby z naiwnością, jakoby był on doskonały w danym momencie) oraz nadziei, że potencjał dobra związany z adresatem nie będzie zmarnowany, że da się go chronić i powiększać, że możliwe jest skuteczne wsparcie. Gdy chodzi o modlitwę, to na ważne wnioski ukierunkowuje Jan Paweł II, nauczając, że gdzie człowiek modli się, tam obecny jest Bóg⁶⁹. Benedykt XVI nieraz wskazuje, że media to przestrzeń, w której ludzie się modlą⁷⁰. Ludzka modlitwa to wspólna aktywność Boga i człowieka, gdzie człowiek przez Boga ubogaczony łaską, obdarzony przez Niego wolnością i rozumem, nie zaś zubożony czy zniewolony, działa jako prawdziwy podmiot (zob. np. 1 Kor 12, 3; 15, 10; Flp 2, 13)⁷¹. Również w taki sposób media są powiązane z Bogiem jako przedmiot pozytywnego zainteresowania z Jego strony, troski, opieki. „Modlę się, aby Boży Duch zawsze wam towarzyszył i oświecał. Jednocześnie z serca wam wszystkim błogosławię, abyście umieli być naprawdę zwiastunami i świadkami Ewangelii. «Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!» (Mk 16, 15)”: poprzedni akapit orędzia wskazuje, że ta papieska modlitwa i błogosławieństwo dotyczą także aktywności ludzkiej w świecie cyfrowym⁷². Świat mediów został przez papieża przedstawiony także jako będący pod pozytywnym wpływem misterium świętych obcowania. Mamy

⁶⁸ Zob. np. Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁶⁹ Zob. Jan Paweł II, *Encyklika o Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata Dominum et Vivificantem* (18.05.1986), Wrocław 1986, nr 65.

⁷⁰ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*; tenże, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*; tenże, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁷¹ Zob. Sobór Watykański II, *Constitutio de sacra liturgia Sacrosanctum concilium* (4.12.1963), nr 7, http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_lt.html (15.06.2016).

⁷² Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*. Zob. Jan Paweł II, przemówienie na konferencji *Parabole mediatyczne* (9.11.2002), „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 2003, nr 2, s. 33.

wątek modlitwy do świętych, czyli świadectwo łączności z nimi, zaufania w pomoc także z ich strony. Papież wymienia tu: Matkę Bożą⁷³, św. Franciszka Salezego⁷⁴, św. Jana Vianneya⁷⁵.

Orędzia papieża Benedykta XVI na Światowy Dzień Środków Społecznego przekazu pokazują, że między Bogiem i mass mediami istnieją ważne pozytywne związki. Media stanowią część świata chcianego przez Boga, stworzonego przez Niego, będącego przedmiotem Jego troski, obdarowanego przez Boga miłością i w ten sposób ukierunkowanego ku przyszłości (zob. np. J 3, 16). Mediom nadał On też ważny status, w pewnym sensie powierzył rolę jednego z ważnych narzędzi realizacji tego dzieła. Takie spojrzenie rzuca interesujące, inspirujące światło na współczesną cywilizację i jej przyszłość.

ABSTRAKT

Bóg i mass media w orędziach papieża Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu

Na ważne i interesujące nauczanie papieża Benedykta XVI składają się m.in. orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Orędzia te pozwalają zapoznać się z właściwym Benedyktowi XVI rozumieniem odniesień między Bogiem i nowoczesnymi środkami przekazu myśli, komunikacji. To papieskie rozumienie zarazem stanowi wskazanie, jak do mediów podchodzić, jak z nich korzystać obecnie i w przyszłości. W opracowaniu uwzględniono papieską prezentację związków między Bogiem i współczesną cywilizacją, obraz Boga w omawianych orędziach oraz rozumienie mediów jako wielorako pozytywnie z Nim związanych.

SŁOWA KLUCZOWE

Benedykt XVI, chrześcijaństwo, duchowość, Kościół katolicki, mass media, nowe media, współczesność, życie społeczne

⁷³ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*; zob. tenże, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁷⁴ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

⁷⁵ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*.

ABSTRACT**God and the mass media in the messages of Pope Benedict XVI for the World Communications Day**

The important and interesting teaching of Pope Benedict XVI include, among others, the messages for World Communications Days. These messages allow know the proper for Benedict XVI understanding references between God and the modern means of communication. This papal understanding also provides an indication of how to approach the media, how to use them now and in the future. The study included the Pope's presentation of the relationship between God and the modern civilization, the image of God in these messages and understanding of the media as in many ways positively associated with Him.

KEYWORDS

Benedict XVI, Catholic Church, Christianity, mass media, new media, social life, spirituality

BIBLIOGRAFIA**Źródła**

Benedykt XVI, *Discorso alla Curia romana per la presentazione degli auguri natalizi*, „L'Osservatore Romano”, 21–22.12.2009, s. 6–7.

Benedykt XVI, Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie *Caritas in veritate* (29.06.2009), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (9.07.2009).

Benedykt XVI, Encyklika o miłości chrześcijańskiej *Deus caritas est*, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html (28.01.2006).

Benedykt XVI, Messaggio per la XI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *I media: rete di comunicazione, comunione e cooperazione* (24.01.2006), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20060124_40th-world-communications-day.html (1.03.2015).

Benedykt XVI, Messaggio per la XII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *I bambini e i mezzi di comunicazione: una sfida per l'educazione* (24.01.2007), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20070124_41st-world-communications-day.html (1.03.2015).

- Benedykt XVI, Messaggio per la XLII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *I mezzi di comunicazione sociale: al bivio tra protagonismo e servizio. Cercare la verità per dividerla* (24.01.2008), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20080124_42nd-world-communications-day.html (1.03.2015).
- Benedykt XVI, Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia* (24.01.2009), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (1.03.2015).
- Benedykt XVI, Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Il sacerdote e la pastorale nel mondo digitale: i nuovi media al servizio della Parola* (24.01.2010), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20100124_44th-world-communications-day.html (1.03.2015).
- Benedykt XVI, Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Verità, annuncio e autenticità di vita nell'era digitale* (24.01.2011), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20110124_45th-world-communications-day.html (1.03.2015).
- Benedykt XVI, Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Silenzio e Parola: cammino di evangelizzazione* (24.01.2012), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20120124_46th-world-communications-day.html (1.03.2012).
- Benedykt XVI, Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Reti Sociali: porte di verità e di fede; nuovi spazi di evangelizzazione* (24.01.2013), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day.html (1.03.2013).
- Benedykt XVI, *Mówmy ludziom o Bogu, posługując się nowymi językami cyfrowymi*, Przemówienie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu (28.02.2011), http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_28022011.html (31.08.2011).
- Jan Paweł II, Encyklika o Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata *Dominum et Vivificantem* (18.05.1986), Wrocław 1986.
- Jan Paweł II, Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego *Redemptoris missio* (7.12.1990), http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html (22.11.2013).

- Jan Paweł II, Lettera apostolica ai responsabili delle comunicazioni sociali *Il rapido sviluppo* (24.01.2005), http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/2005/documents/hf_jp-ii_apl_20050124_il-rapido-sviluppo.html (20.08.2015).
- Jan Paweł II, Przemówienie na konferencji *Parabole mediatyczne* (9.11.2002), „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 2003, nr 2, s. 32–33.
- Pontificia Commissione per le Comunicazioni Sociali, Istruzione pastorale sugli strumenti della comunicazione sociale pubblicata per disposizione del Concilio Ecumenico Vaticano II *Communio et progressio* (23.03.1971), http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_23051971_communio_it.html (15.06.2016).
- Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica* (4.12.1963), [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 87–95.
- Sobór Watykański II, Constitutio de sacra liturgia *Sacrosanctum concilium* (4.12.1963), http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_lt.html (15.06.2016).
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym *Dei Verbum* (18.11.1965), [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 350–362.

Literatura

- Boespflug F., *L'annonce de l'Évangile est-elle possible en images?*, „Revue des Sciences Religieuses” 87 (2013) no. 3, s. 273–292.
- Crossley J. G., Harrison J., *Atheism, Christianity and the British press. Press coverage of Pope Benedict XVI's 2010 state visit to the UK*, „Implicit Religion” 18 (2015) no. 1, s. 77–105.
- García C., *Pope Benedict XVI on Religion in the Public Sphere*, „Journal of Communication & Religion” 33 (2010), s. 87–107.
- Hoover D. R., *Rome, relativism, and reaction*, „Religion in the News” 3 (2000) no. 3, s. 13–17.
- Jacques F., *Mission, dialogue et médiatisation. Comment s'entretenir sur la foi*, „Revue des Sciences Religieuses” 76 (2002) no. 3, s. 348–370.
- Neuhaus R. J., *The public square. A continuing survey of religion, culture, and public life*, „First Things” 177 (2007), s. 65–80.
- Neček R., *Erziehung zur Freundschaft als Zeichen menschlicher Reife*, „Theologisches Katholische Monatsschrift” 43 (2013) no. 7–8, kol. 387–394.